

ВИСНОВКИ

Епістолярний стиль здійснює комунікативну, референтну, фатичну, апелятивну, ономазіологічну, волюнтативну, прагматичну функції мови. Стиль листування віддзеркалює в жанрі епістолярію письменників традиції, звичаєві приписи українського народу, передає соціальні й особистісні взаємини адресантів, їхню реакцію, почуття, емоції, ставлення. Композиційні й змістові особливості листа виявляють широке використання соціальних категорій модусу.

Специфіка семантики соціальних категорій модусу в епістолярії виявляється у сукупності обов'язкових суб'єктивних значень, в яких реалізується комунікативний намір адресанта, передається ставлення адресанта до зображуваного у висловленні фрагмента дійсності. Соціальні категорії модусу є засобом передачі соціальних і особистісних взаємин, оцінного, емотивно-експресивного ставлення адресанта до адресата, "третіх" осіб – пошани, поваги/зневаги, категоричності/делікатності, офіційності/фамільярності, суму/радості, схвалення/несхвалення і служать засобом вираження соціальності мови.

Внутрішньомовне та позамовне вираження соціальних категорій модусу формують групи: *категорія найменування осіб, модуси-директиви, категорія ввічливості*. Основним критерієм їх розмежування є спрямування на адресата, що виражають різні соціальні взаємини між учасниками комунікації.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що характерними ознаками соціальних категорій модусу є типи їх вираження: 1) експліцитність та 2) імпліцитність вираження мовними засобами різних рівнів, 3) комплексність модусних показників, які виражають одночасно кілька модусних значень.

Модусні експліцитні значення оформляються спеціалізованими засобами – займенниковими іменниками *я/ми, ти/ви, він, вона, воно, вони*, займенниковими прикметниками *мій/твій, ваш/наш*, дієсловом-перформативом у формі 1-ї особи однини теперішнього часу індикатива (*наказую, прошу, благаю, молю, раджу, пропоную, позволю, вітаю, дякую, поздоровляю, бажаю, скорблю, віниую, здоровлю, клонюся*) та їхніми трансформами (іменниками

прохання, порада, дозвіл, рекомендація, пропозиція, побажання, подяка, дяка, вітання, поздоровлення, привітання). Крім того, до перформативних належать будь-які соціально забарвлені висловлення (подяка, прохання, заборона, протест, привітання, вибачення тощо), оскільки вони є одночасно й актами мовленнєвої, і актами соціальної дії.

Соціальні категорії модусу утворюють комплекс мовних імпліцитних засобів, значення яких можна встановити тільки з пресупозиції й контексту висловлення: синтетичні й аналітичні форми імператива, прохібітива у формі 2-ї особи однини й множини індикатива, спонукальні апелятиви, що мають значення звертання, виражені дієсловами 1-ї особи множини, 2-ї особи однини та множини, поєднання форм дієслова минулого часу з частками *б, би*, дієслова у формі простого й складеного майбутнього часу, дієслівною формою *було б + дуже добре + інфінітив* – у складі різних речень: означено-особових, узагальнено-особових, складносурядних, безсполучникових, складних багатокomпонентних. Для передачі ставлення адресата послуговуються різними типами реченнями за метою висловлення – розповідними, спонукальними, питальними, бажальними та відповідною інтонацією.

Соціальні категорії модусу функціонують у структурі висловлення як комунікативні реалізації комплексних модусних значень і оформляються різними мовними засобами. Для здійснення інтенції, мети, завдання адресанти використовують синкретичні висловлення, які містять комплекс декількох значень: віддзеркалення поваги з проханням, дозвіл із зауваженням та порадою, рекомендація з проханням, вітання із запрошенням, прощання з вираженням подяки й пошани, прихильності, прохання з вибаченням тощо.

Ієрархію засобів вираження соціальних категорій модусу репрезентують мовні рівні: *інтонаційний* – розповідна, спонукальна, питальна (прохальна чи наказова, ввічлива чи категорична) інтонація; *лексичний* – слова і висловлення, що позначають статусну нерівність, ввічливі звертання, слова, що мають ті або ті конотації соціального статусу; *словотворчий* – утворення із зменшено-пестливими *с у ф і к с а м и*; *морфологічний* – способів і часові та форми особи і числа дієслів; граматичні значення виду, частки, вигуки, модальні слова; *синтаксичний* – реченнєві конструкції різного виду і типу; *фонетико-графічні* засоби – авторські розділові знаки; *сфера граматичної стилістики*: види модальності, вставні слова і конструкції, функції імператива, інверсія.

Вибір мовних засобів передачі соціальних категорій модусу залежить від фактора адресата, соціальної ситуації, комплексу

Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру

модусних значень, які виражає адресант, комунікативної мети, завдання, інтенції: 1) ситуація несиметрична, обставини офіційні/неофіційні; статусна репрезентація – взаємини з висхідним/низхідним, низхідним/висхідним вектором на лінії рівний/нерівному, нерівний/рівному; 2) ситуація симетрична, обставини офіційні/неофіційні, статусна репрезентація – взаємини з низхідним/низхідним, висхідним/висхідним вектором на лінії рівний/рівному; 3) ієрархія соціальних ролей адресантів, яку відбивають три типи взаємин: субординативні, несубординативні (рівний/рівному), відсутність взаємин; 4) ступінь психологічної дистанції між адресантами (близька/далека), соціальна дистанція (свій/чужий); 5) реєстр спілкування: високий, нейтральний, фамільярний.

Лінгвосемантичний аспект соціальних категорій модусу є висвітленням категорійності модусу в семантичній системі мови. Визначено категорійні характеристики соціальних категорій модусу, встановлено шляхи виділення їх категорійної ознаки, виявлено типи категорійних ознак.

Прагмалінгвістичний аспект соціальних категорій модусу ґрунтується на з'ясуванні категорій-факторів, категорій-типів, прагматичного потенціалу. Прагматичний потенціал мовленнєвих актів полягає в здійсненні впливу адресанта на адресата, на його емоційну й раціональну сферу, на сферу знання і сферу поведінки. Здійснення ілюктивного та перлюктивного акту залежить від інтенції й мети адресанта, відповідних комунікативно-прагматичних правил ввічливості, його мовленнєвої стратегії й тактики, мовленнєвої поведінки, прагматичних пресупозицій адресата.

Соціолінгвістичний аспект соціальних категорій модусу виявляється в характеристиці соціально-релевантних ознак адресанта й адресата, серед яких основними є соціальний статус особи, соціальна роль, вік, стать, рівень освіти тощо. Рольові, дистанційні й нормативні характеристики поведінки віддзеркалюються в стратегіях і засобах вербального спілкування. Офіційна мовленнєва поведінка стандартизується в формулах соціального етикету, які функціонують у процесі спілкування.

Змістова організація соціальних категорій модусу виступає в діалектичній єдності з їхньою формальною організацією, тобто план змісту і план вираження їхнього значення перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки "чистої" синтаксичної семантики поза мовною формою немає.

Аналіз соціальних категорій модусу в українському епістолярії підтвердив, що вони пов'язані з комунікативною, референтною, ономасіологічною й прагматичною функціями мови, а також з фатичною, апелятивною, волюнтативною, емотивною, експресивною.